

Επιστημονική Εργασία υπό Εξέλιξη (Working Paper) No. 729

Η θεσμική προσέγγιση του Veblen προς τη θεωρία της γαιοπροσόδου

Του

Michael Hudson

Levy Economics Institute of Bard College

Αύγουστος 2012

The Levy Economics Institute Working Paper Collection presents research in progress by Levy Institute scholars and conference participants. The purpose of the series is to disseminate ideas to and elicit comments from academics and professionals.

Levy Economics Institute of Bard College, founded in 1986, is a nonprofit, nonpartisan, independently funded research organization devoted to public service. Through scholarship and economic research it generates viable, effective public policy responses to important economic problems that profoundly affect the quality of life in the United States and abroad.

Levy Economics Institute
P.O. Box 5000
Annandale-on-Hudson, NY 12504-5000
<http://www.levyinstitute.org>

Copyright © Levy Economics Institute 2012 All rights reserved.

Περίληψη

Ως κληρονόμοι της κλασικής πολιτικής οικονομίας και της γερμανικής ιστορικής σχολής, οι αμερικανοί θεσμιστές διατήρησαν τη θεωρία της γαιοπροσόδου και την ιδέα του μη δεδουλευμένου εισοδήματος. Ο Thorstain Veblen, περισσότερο από οποιονδήποτε άλλο εκπρόσωπο της θεσμικής προσέγγισης, έδωσε έμφαση στη δυναμική των τραπεζών σχετικά με τη χρηματοδότηση των κερδοσκοπικών δραστηριοτήτων στην αγορά ακινήτων και στους ελιγμούς της Γουόλ Στριτ με στόχο την οργάνωση μονοπωλίων και των τραστ. Ωστόσο, παρά τη δημοτικότητα του έργου του στο αναγνωστικό κοινό, η συνεισφορά του έχει απομονωθεί από το ακαδημαϊκό κατεστημένο, και ο Veblen δεν κατάφερε να αφήσει πίσω του κάποια «σχολή». Ο Veblen κατηγορήσε τους ακαδημαϊκούς οικονομολόγους για «εκπαιδευμένη ανικανότητα» ως αποτέλεσμα της μετατροπής τους σε υπηρέτες των συμφερόντων των ραντιέρηδων. Οι Σχολές Διοίκησης Επιχειρήσεων εμφάνιζαν μια μη ρεαλιστική εικόνα της οικονομίας, όπου όλα ήταν ρόδινα, διδάσκοντας χρηματοοικονομικές τεχνικές αλλά χωρίς να λαμβάνουν υπόψη την ανάγκη για μεταρρύθμιση των πρακτικών και των θεσμών της οικονομίας. Το όραμα του Veblen, με την υπογράμμιση των τρόπων με τους οποίους ο χρηματοοικονομικός τομέας είχε μετατρέψει σε όμηρό του την τεχνολογική δυνατότητα της οικονομίας, ήταν εξίσου υλιστικό και πολιτιστικά ευρύ όσο αυτό των μαρξιστών, και ενάντια της διατήρησης του στάτους κβο. Η τεχνολογική καινοτομία μείωνε το κόστος, αλλά έδινε ώθηση στη δημιουργία μονοπωλίων καθώς οι άνθρωποι του χρηματοοικονομικού, του ασφαλιστικού και του κτηματομεσιτικού τομέα ένωσαν τις δυνάμεις τους προκειμένου να δημιουργήσουν ένα σύμφωνο χρηματοοικονομικής συμβίωσης κατοχυρωμένο από πολιτικές συναλλαγές. Οι καρποί της αύξησης της παραγωγικότητας χρησιμοποιούνταν για να χρηματοδοτήσουν τις δραστηριότητες των βαρόνων ληστών που δεν είχαν κάτι καλύτερο να κάνουν με τον πλούτο που συσσώρευαν από το να μετατρέπουν την αξία των μεγάλων έργων τέχνης σε τρόπαια ατομικής ιδιοκτησίας και να αναδεικνύονται σε μια αργόσχολη τάξη με τη χρηματοδότηση σχολών διοίκησης επιχειρήσεων και πανεπιστημίων προκειμένου να αυτοβραβεύονται και για να καλύπτουν τη ληστρική τους συμπεριφορά.

Εισαγωγή

Ο Simon Patten υπενθύμιζε σε όλους το 1912 ότι η γενιά των αμερικανών οικονομολόγων, οι περισσότεροι εκ των οποίων σπούδασαν στη Γερμανία τη δεκαετία του 1870, είχαν διδαχθεί ότι το έργο του John Stuart Mill «Οι Αρχές της Πολιτικής Οικονομίας», που δημοσιεύθηκε το 1848, αντιπροσώπευε το ύψιστο σημείο της κλασικής σκέψης. Ωστόσο, η μεταρρυθμιστική φιλοσοφία του Mill κατέληξε να είναι απέναντι στις μεταρρυθμίσεις της Προοδευτικής Εποχής «όχι ένας στόχος, αλλά ένα μέρος στήριξης για επανένταξη των ανθρώπων στην κοινωνία». Ο Mill ήταν «ένας στοχαστής που έγινε σοσιαλιστής χωρίς να μπορεί να δει τι πραγματικά σημαίνει αλλαγή», κατέληξε ο Patten. «Η εποχή του δέκατου ένατου αιώνα ολοκληρώνεται όχι με τις θεωρίες του Mill, αλλά με τα συστήματα του Karl Marx και του Henry George, τα οποία είναι περισσότερο ορθολογικά» (Patten [1912]

1924).¹ Αλλά η κλασική προσέγγιση στην πολιτική οικονομία συνέχισε να εξελίσσεται, πάνω απ' όλα μέσω του Thorstein Veblen.

Οι ιδέες του Veblen, όπως αυτές του Marx και του George, αποτελούσαν απειλή για αυτό που ο ίδιος ο Veblen αποκαλούσε «κατεστημένα συμφέροντα». Αυτό που έκανε τόσο ενοχλητικές τις αναλύσεις του ήταν οι απόψεις που διατήρησε από το παρελθόν. Η κλασική πολιτική οικονομία είχε χρησιμοποιήσει την εργασιακή θεωρία της αξίας για να απομονώσει τα στοιχεία των τιμών που δεν είχαν αντίστοιχο στα αναγκαία έξοδα της παραγωγής. Η οικονομική πρόσοδος—η υπέρβαση της τιμής πάνω από το «πραγματικό κόστος»—είναι το μη δεδουλευμένο εισόδημα. Είναι ένα γενικό έξοδο, μια μορφή τέλους για πρόσβαση στη γη, στα ορυκτά ή σε άλλους φυσικούς πόρους, στην τραπεζική πίστωση, ή σε άλλες βασικές ανάγκες που είχαν μονοπωληθεί.

Αυτή η έννοια του μη δεδουλευμένου εισοδήματος ως ένα περιττό στοιχείο του συνόλου των τιμών οδήγησε τον Veblen στο να επικεντρωθεί σε αυτό που σήμερα αποκαλούμε χρηματοοικονομικές τεχνικές, κερδοσκοπία και μόχλευση του χρέους. Η αντίληψη ότι ένα αυξανόμενο ποσοστό του εισοδήματος και του πλούτου είναι ουσιαστικά ένα μη δεδουλευμένο «δωρεάν γεύμα» αποτέλεσε το εναρκτήριο έλασμα για να θέσει ο Veblen την ακίνητη περιουσία και τις χρηματοοικονομικές δολοπλοκίες στο επίκεντρο της ανάλυσής του σε μια εποχή που οι mainstream οικονομολόγοι αδιαφορούσαν για τέτοιου είδους ζητήματα.

Ο αποκλεισμός του Veblen από τη σημερινή διδακτέα ύλη είναι μέρος της αντίδρασης ενάντια στο πρόγραμμα της κοινωνικής μεταρρύθμισης που προωθούσε η κλασική πολιτική οικονομία. Όταν ο Veblen άρχισε να δημοσιεύει τις αναλύσεις του, τη δεκαετία του 1890, τα ακαδημαϊκά οικονομικά ήταν στα πρόθυρα μιας αντεπαναστάσης που χρηματοδοτείτο από μεγάλους γαιοκτήμονες, τραπεζίτες, και μονοπωλιστές οι οποίοι αρνούνταν ότι υπάρχει αυτό που ονομαζόταν μη δεδουλευμένο εισόδημα.² Η νέα μετακλασική επικρατούσα τάση στα οικονομικά αποδέχθηκε τα υφιστάμενα δικαιώματα ιδιοκτησίας και τα προνόμια ως «δεδομένα». Σε αντίθεση με το επιχείρημα του Veblen ότι η οικονομία είχε μετατραπεί σε μηχανισμό για την οργάνωση αρπακτικών μορφών πλούτου, η προσέγγιση αυτή κορυφώθηκε με το επιχείρημα υπέρ της προσόδου από τη Σχολή Σικάγο του Milton Friedman, που υπογράμμιζε ότι «δεν υπάρχει τέτοιο πράγμα όπως ένα δωρεάν γεύμα».

Αυτή η έντονη άρνηση ήταν απόρριψη της κλασικής οικονομικής θεωρίας περί αξίας και τιμών των τριών προηγούμενων αιώνων, μαζί με τα συμπεράσματα πολιτικής (π.χ., φορολόγηση της γης και των άλλων φυσικών κληροδοτημάτων και χρηματοοικονομική μεταρρύθμιση) που τη συνόδευσαν. Η νέα μετακλασική προσέγγιση απέσυρε την άποψη της προσόδου ως μια αρπακτική και μη

---

¹ Δείτε, επίσης, Patten (1899, σελ. 339).

² Για την τάση της μετακλασικής οικονομικής επιστήμης να απορρίπτει την ιδέα του μη δεδουλευμένου εισοδήματος, δείτε Patten (1891). Εξετάζω αυτή την μετατόπιση δόγματος στο Hudson (2011).

παραγωγική μορφή αναζήτησης πλούτου. Η μετακλασική προσέγγιση των οικονομικών αντιμετωπίζει όλα τα έσοδα ως «δεδουλευμένα», μεταξύ των οποίων και αυτά των ραντιέρηδων. Έχοντας εξαλείψει τις κλασικές έννοιες της μη παραγωγικής εργασίας, πίστωσης ή επένδυσης, τα σημερινά εγχειρίδια οικονομικών περιγράφουν το εισόδημα ως ανταμοιβή στη συνεισφορά ενός ατόμου στην παραγωγή, και τον πλούτο ως «αποταμίευση» της παραγωγικής προσπάθειας του ατόμου σε επενδυτικές δραστηριότητες, και όχι ως μη δεδουλευμένο ή αρπακτικό δωρεάν γεύμα.

Αυτή η μετατόπιση στη θεωρία της αξίας και των τιμών ώθησε τις φαινομενικά εμπειρικές προσεγγίσεις για το Εθνικό Εισόδημα και το Προϊόν να επιδοθούν σε ένα κυκλικό συλλογισμό που αντιμετωπίζει τους παραλήπτες της προσόδου και των τόκων ως φορείς που παρέχουν μια υπηρεσία, μια οικονομική συνεισφορά ισοδύναμη με τα ίδια τα «κέρδη» που αποκομίζουν οι ραντιέρηδες. Δεν υπάρχουν κατηγορίες για το μη δεδουλευμένο εισόδημα ή τα κέρδη από τις τιμές κερδοσκοπικών περιουσιακών στοιχείων.

Ο Veblen περιέγραψε τους μεγαλύτερους κλάδους της οικονομίας όπου διαμορφώνονταν γρήγορα μεγάλες περιουσίες ως συστήματα που στόχευαν στην οργάνωση κερδοσκοπικών ευκαιριών για την απόκτηση εισοδήματος χωρίς πραγματικό κόστος. Έβλεπε την ψυχολογική χρησιμότητα να έχει κοινωνικό χαρακτήρα. Σε αντίθεση με τα τρόφιμα ή άλλων μη ακόρεστων σωματικών αναγκών που χαρακτηρίζονται από τη μείωση της οριακής χρησιμότητας (για παράδειγμα, από την κατανάλωση τροφίμων και της επίτευξης μιας κατάστασης κορεσμού), η έννοια της επιδεικτικής κατανάλωσης του Veblen τόνιζε τις ακόρεστες ορμές για τη βελτίωση της κοινωνικής θέσης του ατόμου.

Η επιθυμία για καταναλωτικά αγαθά χαρακτηριζόταν από τη μόδα για την αγορά ακριβών αγαθών ως τρόπαια πλούτου. Το αποτέλεσμα ήταν η χυδαιότητα. Πλούσιοι στενόμυαλοι αστοί μετέτρεπαν την κουλτούρα σε αρένα για τη μετατόπιση της μόδας προκειμένου να εντυπωσιάσουν τους άλλους. Ο μεγαλύτερος παράγοντας που καθόριζε την κοινωνική θέση κάποιου ήταν η γειτονιά όπου βρισκόταν το σπίτι του. Η στέγαση δεν ήταν απλά ένας βασικός χώρος με «αξία χρήσης». Καθιέρωνε τη θέση κάποιου στην κοινωνία, μια θέση που ενισχυόταν δεόντως από την αστική επίδειξη, τις δημόσιες επιχορηγήσεις και τις δαπάνες για υποδομές.

Με την αντιμετώπιση αυτών των ζητημάτων και τη διατήρηση της κριτικής στάσης απέναντι στα εισοδήματα των ραντιέρηδων και την κερδοσκοπία, ο Veblen συνείσφερε στο να εισχωρήσουν τα οικονομικά στο νέο γνωστικό αντικείμενο της κοινωνιολογίας.

Ο κεντρικός ρόλος του real estate

Το real estate, που αποτελεί το μεγαλύτερο περιουσιακό στοιχείο της οικονομίας, ήταν η μεγάλη λαϊκή αρένα για την αναζήτηση κερδοσκοπικού κέρδους. Αυτό ήταν ιδιαίτερα ορατό στις μικρές πόλεις της επαρχίας, οι οποίες, διαπίστωσε ο Veblen, έπαιζαν «μεγαλύτερο ρόλο από οτιδήποτε άλλο στη διαμόρφωση του δημοσίου συναισθήματος και έδιναν χαρακτήρα στην αμερικανική κουλτούρα» (Veblen 1923,

σελ., 42ff.). Η μικρή πόλη της επαρχίας ήταν βασικά ένα πρόγραμμα που είχε ως σκοπό να φουσκώνει τις τιμές των ακινήτων.

Η ονομασία της μπορεί να είναι Spoon River ή Gopher Prairie, ή μπορεί να είναι Emporia ή Centralia ή Columbia. Το πρότυπο είναι ουσιαστικά το ίδιο, και επαναλαμβάνεται αρκετές χιλιάδες φορές με πιστή τελειότητα, διατυμπανίζοντας παράλληλα ότι δεν μπορεί να γίνει κάτι άλλο. . . .

Η τοποθεσία της κάθε δεδομένης μικρής πόλης της επαρχίας έχει συνήθως καθοριστεί από την συμπαιγνία μεταξύ των «ενδιαφερομένων πλευρών», με σκοπό την κερδοσκοπία στην αγορά ακινήτων. . . . Οι δημοτικές υποθέσεις της, η αστική της υπερηφάνεια, το ενδιαφέρον της για την κοινότητα συγκλίνουν με τις αξίες των ακινήτων της, οι οποίες είναι πάντοτε κερδοσκοπικού χαρακτήρα, και στις οποίες όλοι οι πιστοί πολίτες της είναι προσηλωμένοι στους στόχους του “booming” και του “boosting”—δηλαδή, στην άνοδο της αξίας του επιπέδου των πραγματικών τιμών, που υπολογίζονται με βάση τη χρήση του εδάφους. Οι τρέχουσες (κερδοσκοπικές) τιμές των ακινήτων της μικρής πόλης της επαρχίας σπανίως υπερβαίνουν την αξία χρήσης τους λιγότερο από 100 τοις εκατό, και δεν υπερβαίνουν ποτέ τις πραγματικές τιμές λιγότερο από 200 τοις εκατό, όπως φαίνεται από τις αξιολογήσεις των φόρων ιδιοκτησίας. Αλλά ούτε οι νομοταγείς πολίτες σταματούν ποτέ τις προσπάθειές τους να φουσκώνουν τις κερδοσκοπικές τιμές σε επίπεδα πέραν αυτά των πραγματικών δεδομένων. Μια μικρή πόλη της επαρχίας που δεν ανταποκρίνεται σε αυτές τις προδιαγραφές είναι «νεκρή», μια κωμόπολη που «απέτυχε», και που δεν πρέπει να υπολογίζεται για τίποτα παρά μόνο ως προειδοποίηση προς τον απρόσεκτο «boomer». (στο ίδιο)

Περιγράφοντας το real estate ως «το μεγάλο αμερικανικό παιχνίδι», ο Veblen επικεντρώθηκε στους τρόπους με τους οποίους αυξάνονταν οι τιμές στο μέλλον πάνω από τις σημερινές αξίες μέσω της διαφήμισης και της προώθησης. «Η ακίνητη περιουσία είναι μια επιχείρηση σε ‘συμβόλαια μελλοντικής εκπλήρωσης’, τα οποία έχουν σχεδιαστεί για να αποσπάσουν κάτι από το τίποτα από τους διάφορους αφελείς, για τους οποίους οι έμπειροι της αγοράς θεωρούν ότι «γεννιέται ένας κάθε λεπτό της ώρας». Οι αγρότες από τις γύρω περιοχές ανυπομονούν «για τη στιγμή που οι εξελισσόμενες ανάγκες της κοινότητας θα τους επιτρέψουν να πραγματοποιήσουν κέρδη από τις φουσκωμένες τιμές των ακινήτων τους»—δηλαδή, να βρουν κορόιδα «που θα τους πάρουν στα σοβαρά και θα γίνουν οφειλέτες έναντι του ποσού που τους λένε ότι πραγματικά αξίζουν τα ακίνητά τους». Η όλη διαδικασία, από τις επιμέρους ιδιοκτησίες έως την κωμόπολη ως σύνολο, είναι «μια επιχείρηση πωλήσεων», με τη συμπαιγνία να αποτελεί τον βασικό κανόνα λειτουργίας.³

³ Άλλοι αναλυτές της εποχής αναφέρθηκαν στην απάτη και στη διαρροή εσωτερικής πληροφόρησης ως τους τρόπους με τους οποίους αποκτήθηκαν οι μεγάλες αμερικανικές περιουσίες στα ακίνητα. Ο Myers (1907) εστίασε την προσοχή του στον John Jacob Astor στη

Οι έμποροι λιανικής πώλησης στις μικρές πόλεις της επαρχίας συνωμοτούν για να εκμεταλλευτούν τους αγρότες, μια πρακτική που διαλύθηκε από την εξάπλωση των καταλόγων μέσω ταχυδρομικών παραγγελιών. Αλλά η μονοπωλιακή ισχύς εκδηλώνεται με τον πιο έντονο τρόπο στην τοπική τραπεζική αγορά. Τα περισσότερα δάνεια είναι ενυπόθηκα δάνεια που φουσκώνουν τις τιμές της γης. «Και ο τραπεζίτης βρίσκεται κάτω από την ανάγκη—«την εσωτερική ανάγκη», όπως λένε οι Χεγκελιανοί—να πάρει ό, τι μπορεί και να πετύχει το σκοπό του, δηλαδή την εξασφάλιση του έναντι παντός κινδύνου, ανεξαρτήτως του κόστους για τους άλλους, με την επιβολή τελών και διατάξεων που θα του διασφαλίσουν καθαρό κέρδος σε κάθε περίπτωση».

Η αξία της γης αυξανόταν στις μεγάλες πόλεις ως αποτέλεσμα της συνολικής ευημερίας και της ευκολότερης πρόσβασης στη χρηματοδότηση στεγαστικών δανείων, ενώ οι δημόσιες δαπάνες στους δρόμους, στο μετρό και στο σύστημα αστικών συγκοινωνιών, στα πάρκα και στα μουσεία οργανώθηκαν για την αναβάθμιση των περιοχών.⁴

Η προσέγγιση του Veblen στο πλαίσιο της αμερικανικής σχολής της πολιτικής οικονομίας και του θεσμισμού.

Οι αναλύσεις του Veblen έλαβαν μέρος στο πλαίσιο της παράδοσης της αμερικανικής σχολής οικονομολόγων. Εστιάζοντας στην τεχνολογία και την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας και του κεφαλαίου στον τομέα της ενέργειας, τα μέλη της αμερικανικής σχολής οικονομολόγων ανέπτυξαν μια εναλλακτική προσέγγιση στο Ρικαρτιανό δόγμα.⁵ Περιγράφοντας τις φθίνουσες αποδόσεις και τις βρετανικές ταξικές αντιθέσεις ως ειδικές περιπτώσεις, επικεντρώθηκαν στις αύξουσες αποδόσεις ως μια μελλοντική καθολική τάση. Αποδίδω την αποτυχία των περισσότερων ιστορικών της οικονομικής σκέψης να εντάξουν τον Veblen σε αυτή τη σχολή (ή ακόμα και να αναγνωρίσουν την ύπαρξή της) στην πολιτική του προστατευτισμού που χαρακτήριζε την συγκεκριμένη σχολή.

Φιλελεύθεροι ιστορικοί, όπως ο Joseph Dorfman, έχουν απορρίψει αυτή τη σχολή εξαιτίας της περιγραφής των Ηνωμένων Πολιτειών ως «εξαίρεση» στον βρετανικό κανόνα. Αλλά στην πραγματικότητα ισχύει ακριβώς το αντίθετο. Ο Patten

---

Νέα Υόρκη and στη γη που τα μέλη της επιτροπής της Εκκλησίας της Αγίας Τριάδας παραχώρησαν στους εαυτούς τους, και στο πως ο Leland Stanford και η συμμορία του στην Καλιφόρνια απέκτησαν δωρεάν γη από το δημόσιο για να φτιάξουν τις σιδηροδρομικές τους γραμμές. Το μυθιστόρημα του Frank Norris *The Octopus*, που δημοσιεύτηκε το 1901, περιέγραφε την εκμετάλλευση της Καλιφόρνιας από τους βαρόνους των σιδηροδρόμων.

⁴ O Fitch (1996) ανέλυσε πώς οι ελίτ του real estate σχεδίασαν τον αστικό εξευγενισμό του real estate για την πόλη της Νέας Υόρκης κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα. Σήμερα, η αξία των ακινήτων στην πόλη της Νέας Υόρκης ξεπερνά τη λογιστική αξία όλων των εργοστασίων και του βιομηχανικού εξοπλισμού στις Ηνωμένες Πολιτείες.

⁵ Αναφέρομαι στη συνεισφορά αυτής της Σχολής στο Hudson (2010), το οποίο περιλαμβάνει μια περιγραφή του τρόπου με τον οποίον την παρερμήνευσε και την διαστρέβλωσε ο Dorfman.

κατηγόρησε τη βρετανική πολιτική οικονομία ότι απαίτησε την καθολική ισχύ των Βρετανικών θεσμών και πρακτικών και ότι, πάνω από όλα, ταύτισε τους μισθούς, την πρόσοδο και τα κέρδη με συγκεκριμένες κοινωνικές τάξεις. Επίσης, ότι υπερασπιζόταν το ελεύθερο εμπόριο και πως υπέθετε ότι όλες οι δημόσιες δαπάνες ήταν overhead (όπως στις πολεμικές δαπάνες), και όχι επενδύσεις κεφαλαίου σε υποδομές. Το αποτέλεσμα ήταν ότι η Βρετανία έμενε πίσω από τις εξελίξεις, διατηρώντας μια ανυπόφερτη «μονιστική» (ένα μέγεθος για όλους) οπτική γωνιά. Ο Patten παρότρυνε τη διαμόρφωση ενός «οικονομικού πλουραλισμού» που θα ακολουθούσε το παράδειγμα της γερμανικής ιστορικής σχολής (η οποία έγινε γνωστή στις Ηνωμένες Πολιτείες ως θεσμισμός) στην αναγνώριση ότι οι οικονομίες οργανώνονταν με μια ευρεία ποικιλία τρόπων (Patten [1912] 1924, σελ., 278f).

Από τον Patten έως τον Veblen, οι επικριτές των ραντιέρηδων διέφεραν τόσο πολύ ανάμεσά τους που θα ήταν παραπλανητικό να αναφερθούμε σε αυτούς ως εκπροσώπους κάποιας «σχολής». Κοινός παρονομαστής τους ήταν η εστίαση στο μη δεδουλευμένο εισόδημα και την εκμετάλλευση, τα οποία απαιτούσαν κυβερνητική πολιτική για να μεταρρυθμιστούν. Το αναλυτικό πεδίο τους περιλάμβανε κοινωνικούς θεσμούς, νομικά και φορολογικά συστήματα, το εκπαιδευτικό σύστημα, και προτεραιότητες δημόσιας πολιτικής που θα κατευθύνονταν από επιδοτήσεις και δασμούς. Το αποτέλεσμα ήταν μια πιο σύνθετη και πιο εμπειρική άποψη από εκείνη που χαρακτήριζε την ατομικιστική, αφηρημένη, και μάλιστα απλοϊκή σχολή της οριακής χρησιμότητας που είχε αντικαταστήσει την κλασική πολιτική οικονομία από το 1870 και μετά.

Πουθενά αλλού δεν ίσχυε αυτό περισσότερο από την περίπτωση της προσόδου της γης, της προσόδου επί των φυσικών πόρων και της μονοπωλιακής προσόδου. Ο Ricardo περιέγραψε την πρόσοδο της γης ως κάτι που προκύπτει εξαιτίας του ότι οι φθίνουσες αποδόσεις διευρύνουν τα περιθώρια μεταξύ παραγωγών υψηλού κόστους (που καθορίζουν την τιμή των τροφίμων) και γαιοκτήμονες χαμηλού κόστους που λαμβάνουν οικονομική πρόσοδο από την αύξηση στις τιμές της καλλιέργειας. Η αμερικανική σχολή υπογράμμισε την πρόσοδο στον τομέα των χημικών λιπασμάτων, τη μηχανοποιημένη γεωργική παραγωγή, και την αύξηση στην παραγωγικότητα της γεωργία και στη βιομηχανία ως συνέπεια της ανάπτυξης των μεταφορικών υποδομών. Αντί η γονιμότητα του εδάφους να είναι «πρωτότυπη και άφθαρτη», όπως ισχυρίστηκε ο Ricardo, οι λιπάνσεις και οι επενδύσεις κεφαλαίου σε αγροτικό εξοπλισμό και οι δημόσιες υπηρεσίες στήριξης μετέτρεπαν τη γη σε κεφάλαιο, προσφέροντας αποδόσεις στη μορφή κέρδους.

Ο ρικαρντιανός-μαλθουσιανός «σιδηρούς νόμος των μισθών» χρησιμοποίησε μια απλοϊκή ανάλυση προσφοράς και ζήτησης προκειμένου να ισχυριστεί ότι η αύξηση του πληθυσμού και η χρόνια ανεργία θα διατηρούσαν τους μισθούς κοντά στα επίπεδα επιβίωσης. Οι αμερικανοί οικονομολόγοι ανέπτυξαν τη θεωρία περί μιας οικονομίας υψηλών μισθών για να εξηγήσουν την αύξηση του επιπέδου των μισθών στη χώρα. Ο Henry Carey, αντί να αποδώσει τους υψηλούς μισθούς στη διαθεσιμότητα της ελεύθερης γης, επεσήμανε ότι εάν η εργασία δεν ήταν αρκετά παραγωγική ώστε να διατηρεί την παραγωγή σε υψηλά επίπεδα, η βιομηχανία δεν θα μπορούσε να πληρώνει τους εργαζόμενους με υψηλούς μισθούς. Απέδωσε τα επίπεδα μισθών της χώρας στην τεχνολογική πρόοδο, η οποία απαιτούσε υψηλά

εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό για τη λειτουργία κεφαλαίου υψηλής παραγωγικότητας. Το αποτέλεσμα ήταν μια καθολική θεωρία για την πρόοδο, που θα ανάγκαζε τις χώρες που είχαν μείνει πίσω να συμμετάσχουν στο κύμα της προόδου.

Η ιδέα του Patten ότι η τεχνολογία μεταμόρφωνε τις οικονομίες από κοινωνίες «πόνου» σε κοινωνίες «απόλαυσης» οδήγησε τον Veblen στην ιδέα για το «ένστικτο του τεχνίτη». Οι μηχανές είχαν αναλάβει πολλά από τα καθήκοντα αγγαρείας, απελευθερώνοντας την ανθρώπινη εργασία και οδηγώντας την να ασχοληθεί με μορφές εργασίας που είχαν διανοητικά μεγαλύτερες απαιτήσεις. Οι αναλύσεις του Patten και του Veblen προσδοκούσαν την άφιξη του Schumpeter, ο οποίος είδε την πρόοδο ως μορφή υπερκέρδους που δημιουργείται από τις αύξουσες αποδόσεις που προέκυπταν από την πρόοδο της επιστήμης και της τεχνολογίας.⁶ Η μείωση του κόστους δημιουργούσε ευκαιρίες για τους καινοτόμους επιχειρηματίες να αποκομίσουν αυτό που ο Alfred Marshall ονόμασε ημι-πρόσοδος- ανταμοιβές για την καινοτομία σε αντίθεση με το εισόδημα που εισπράττουν οι αδρανείς ραντιέρηδες. Για παράδειγμα, η καινοτομία του Γουτεμβέργιου από κινητά στοιχεία στην εκτύπωση της Βίβλου και άλλων βιβλίων του έδωσε τη δυνατότητα να τα πουλάει στην ίδια τιμή ενώ οι ανταγωνιστές χρησιμοποιούσαν πιο δαπανηρά μέσα παραγωγής (παραγωγή εγγράφων με το χέρι και χαλκογραφία). Η κατεύθυνση αυτής της ανάλυσης ώθησε τον Veblen να περιγράψει τις αύξουσες αποδόσεις ως μια εξέλιξη που οδήγησε στα μονοπώλια που οργανώνονταν από την Γουόλ Στριτ. Ο αποπροσανατολισμός της πορείας της προόδου, που χρησιμοποιείται για τη χρηματοπιστωτική κερδοσκοπία και την οικοδόμηση εμπιστοσύνης, λαμβάνει μέρος κάτω από αυτές τις χρηματοοικονομικές εξελίξεις.

Η γενιά του Marshall αντιμετώπιζε την τρέχουσα παραγωγή και την κατανάλωση ως την «πραγματική» οικονομία. Παρά τον μετασχηματιστικό ρόλο που έχει παίξει ο χρηματοοικονομικός τομέας, οι μετέπειτα mainstream οικονομολόγοι αντιμετωπίζουν τις αγορές ως οντότητες όπου τα περισσότερα χρήματα που καταβάλλονται είναι για αγαθά και υπηρεσίες, και όχι σε ακίνητα, σε ομόλογα, σε μετοχές και άλλα περιουσιακά στοιχεία. Το χρήμα και οι τιμές εμφανίζονται απλά σαν ένα πέπλο. Οι μεταβολές των τιμών είναι κάτι ανάλογο όπως η αντικατάσταση της στερλίνας με δολάρια. Η παραγωγή και η κατανάλωση αποτελούν την «πραγματική» οικονομία, ενώ το χρήμα, οι τιμές και το χρέος είναι απλά μέσα διακίνησης των αγαθών και των υπηρεσιών, και δεν θεωρούνται ότι επιβάλλουν overhead χρέος. Το χρέος είναι θέμα επιλογής: να καταναλώνουμε τώρα αντί αργότερα, ή να επενδύουμε για να δημιουργούμε κέρδος, και όχι ως περιττό κόστος ή μη παραγωγικά δάνεια και οφειλές.

Ωστόσο, δεν είναι όλο το χρήμα και όλη η πίστωση υποχρεωτικά χρέος, και το χρέος καθορίζει ποιος παίρνει τι και πώς διανέμεται το εισόδημα. Αποκλείοντας αυτή τη μορφή ανάλυσης, η κυρίαρχη οικονομική προσέγγιση αποσπεί την προσοχή από την χρηματοοικονομική κερδοσκοπία και το overhead χρέος, στοιχεία πάνω στα οποία επικεντρώθηκε ο Veblen.

---

⁶ Patten (1902, σελ., 139f.): «Η πρόσοδος δημιουργείται συνεχώς από την κοινωνική πρόοδο, ωστόσο, σε γενικές γραμμές, περιορίζεται σταθερά από την ισχύ της αντικατάστασης» καθώς οι επιχειρηματίες αναπτύσσουν υποκατάστατα για μονοπωλιακά αγαθά και υπηρεσίες.

Αναλύοντας την έννοια της οικονομικής προσόδου με στόχο την ανάδειξη των μη δεδουλευμένων περιουσιών

Γράφοντας δύο δεκαετίες πριν από τον Veblen, ο δημοσιογράφος Henry George είχε δημιουργήσει ένα πιστό κοινό αναγνωστών γύρω του με το να καταγγέλλει τους ιδιοκτήτες γης και ακινήτων και να ζητά τη φορολόγηση της πλήρους μισθωτικής αξίας της γης. Ωστόσο, του έλλειπε η γνώση της οικονομικής θεωρίας γύρω από την αξία και την πρόσοδο και δεν ήταν σε θέση να εκφράσει τις ιδέες του με επίσημους οικονομικούς όρους, ενώ ήταν ταυτόχρονα σθεναρά αντίθετος στην επέκταση της έννοιας της οικονομικής προσόδου προς τον τραπεζικό τομέα. Και ο George στράφηκε σύντομα εναντίον των σοσιαλιστών και άλλων ακτιβιστών της Προοδευτικής Εποχής που προωθούσαν άλλες μεταρρυθμίσεις πέραν του Ενιαίου Φόρου, που για αυτόν ήταν πανάκεια. Παρ' όλα αυτά, η εκστρατεία του ενέπνεε τον φόβο ανάμεσα στους ιδιοκτήτες γης και ακινήτων, τους τραπεζίτες και άλλους ραντιέρηδες, ότι η έννοια της οικονομικής προσόδου θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για να περιορίσει τα κέρδη τους. Ο Veblen (μαζί με τον Patten) αντιστάθηκε στη νέα αντίληψη. Ενώ οι οπαδοί του George διατήρησαν την ρικαρντιανή εστίαση στην γεωργική γη, ο Veblen έδωσε ξεχωριστή έμφαση στην χρηματοοικονομική κερδοσκοπία, αναγνωρίζοντας ότι η ενοικίαση της γης είχε κεφαλαιοποιηθεί σε υποθήκες και οι πιο επωφελημένοι ήταν οι τραπεζίτες.

Ο Veblen περιέγραψε πως δημιουργήθηκε η πίστωση για κερδοσκοπικούς λόγους, και όχι για τη χρηματοδότηση της παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών. Η προ-ρικαρντιανή πολιτική οικονομία είχε επικεντρωθεί στο χρέος και τους τόκους (ειδικά ο James Steuart, ο Malachy Postlethwayt και ο Adam Smith). Αλλά οι μετακλασικοί οικονομολόγοι έστρεψαν την προσοχή τους μακριά από τη νομισματική και χρηματοοικονομική διάσταση της ζωής, την οποία ο Veblen ονόμασε «χρηματική». Τα mainstream οικονομικά απογύμνωσαν αυτά τα ενσωματωμένα χαρακτηριστικά.

Το κίνημα για την απόρριψη της κλασικής διάκρισης μεταξύ αξίας και τιμής (και, ως εκ τούτου, μεταξύ δεδουλευμένου και μη δεδουλευμένου εισοδήματος) είχε ως κύριο εκπρόσωπο στις ΗΠΑ τον John Bates Clark, και καθοδηγούταν από μια παρόμοια «πραγματιστική» παράδοση στην ευρωπαϊκή ανάλυση της προσφοράς και ζήτησης. Από τη σκοπιά του Veblen, η προσπάθεια αυτή για την αξίωση «καθολικών τάσεων» υποβάθμιζε την οικονομική επιστήμη. Ασκώντας κριτική στις σχολές διοίκησης επιχειρήσεων για την τάση τους να διδάσκουν πως θα δημιουργηθούν χρήματα με τη δημιουργία μηχανισμών για την άντληση χρηματοοικονομικών πόρων δίχως να αυξάνονται οι παραγωγικές δυνάμεις της κοινωνίας, ο Veblen ανακάλυψε πως υπήρχαν συμφέροντα ραντιέρηδων πίσω από την στενόμυαλη αντίληψη που αγνοούσε τον ληστρικό χαρακτήρα της προσόδου και των τόκων. Η αναδυόμενη «ατομιστική» ορθόδοξη οικονομική αντίληψη είχε προκαταλήψεις υπέρ των ραντιέρηδων, υιοθετώντας πρακτικές που απομυζούσαν τον παραγωγικό οικονομικό πυρήνα με σκοπό να στηριχθεί η τάξη των νέο-ραντιέρηδων.

Για να αναγνωριστούν τέλη πέρα και πάνω από τα απαραίτητα λειτουργικά κόστη μιας οικονομίας, η ανάλυση θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη τους θεσμικούς παράγοντες, ιδίως τη χρηματοοικονομική δυναμική και άλλα γενικά έξοδα

εισοδηματιών. Υπάρχουν πολλοί τρόποι για να ενσωματωθεί σε μια κοινωνία ένας συγκεκριμένος τρόπος παραγωγής, και μερικοί τρόποι παραγωγής κουβαλούν λιγότερα εισοδηματικά τέλη από άλλους. Η Σοβιετική Ένωση, οι ΗΠΑ, η Ιαπωνία, η Βρετανία και η Γερμανία είχαν ένα παρόμοιο τεχνολογικό ρεπερτόριο παραγωγής ενέργειας, αυτοβιομηχανίας, αεροπορικών μεταφορών, και επιστήμης των ηλεκτρονικών υπολογιστών τις δεκαετίες του 1970 και του 1980. Ωστόσο, είχαν διαφορετικά συστήματα ιδιοκτησίας και τραπεζικού τομέα και διαφορετικά συστήματα για τη ρύθμιση των τιμών, για τις δημόσιες υποδομές και τα άλλα μονοπώλια. Η μίσθωση της γης, η πρόσοδος από τα ορυκτά, οι χρηματοοικονομικές αποδόσεις και οι μονοπωλιακές τιμές είναι ξεχωριστές για κάθε χώρα και διαφέρουν από μια χρονική περίοδο σε μια άλλη. Ως εκ τούτου, δεν υπάρχει χώρος για αυτά τα στοιχεία στα μοντέλα που επιδιώκουν να απεικονίσουν τα οικονομικά ως μια αφηρημένη φυσική επιστήμη που βασίζεται σε καθολικούς νόμους όπως η φυσική και η χημεία.

Θέτοντας την πρόσοδο στο απαραίτητο χρηματοοικονομικό και πολιτικό της πλαίσιο, ο Veblen εντάχθηκε στον κλάδο της κοινωνιολογίας, ο οποίος είχε καταχωρηθεί στον πάτο των κοινωνικών επιστημών και είχε αποκλειστεί από την κύρια διδακτέα ύλη και τις συζητήσεις για τη φορολογική μεταρρύθμιση και για το πώς διαμορφωνόταν η οικονομική πρόσοδος μέσω δικαιωμάτων ιδιοκτησίας και προνομίων και κάτω από την επιρροή των μονοπωλίων και της πολιτικής διαφθοράς.

Οι ραντιέρηδες επιδιώκουν να περιορίσουν το πεδίο της οικονομικής ανάλυσης προκειμένου να κάνουν τους εαυτούς τους αόρατους

Η μετακλασική σχολή κατηγόρησε τους θεσμικούς επικριτές και τους κοινωνικούς μεταρρυθμιστές ότι είναι «αντι-θεωρητικοί». Ο Geoffrey Hodgson ξεκινά το έργο του *Evolution of Institutional Economics* με δηλώσεις από mainstream οικονομολόγους, οι οποίοι ισχυρίζονται ότι ο θεσμισμός είναι περισσότερο μια περιγραφική από αναλυτική προσέγγιση, υποκύπτοντας σχεδόν ασυνείδητα σε μια καταγραφή πληθώρας γεγονότων. Ως εκ τούτου, ο θεσμισμός ανήκει περισσότερο στον κλάδο της κοινωνιολογίας παρά στον κλάδο των οικονομικών. Η διαμαρτυρία του Ronald Coase ότι ο θεσμισμός «όχι δεν ήταν απλά θεωρητικός, αλλά αντι-θεωρητικός» έχει επαναληφθεί άπειρες φορές από άλλους. . . .»⁷

Η εμπειρική τάση ανάμεσα στους οικονομολόγους του προστατευτισμού της Αμερικανικής Σχολής είχε μακρές ρίζες που έφθαναν πίσω στον Daniel Raymond και τον Friedrich List (την περίοδο που πέρασε στην Πενσυλβάνια, σε συνεργασία με τον Mathew Carey).⁸ Το 1848, ο Calvin Colton (ένας συγγραφέας οικονομικών που υποστήριζε τον προστατευτισμό και ήταν φιλοσοφικά κοντά στον Henry Clay) έγραψε

---

⁷ Hodgson (2004, σελ., 3), με παραπομπές στους Coase (1984, σελ., 230) και Langlois (1986, p.5): «Το πρόβλημα με την σχολή του ιστορικισμού και με πολλούς από τους πρώιμους θεσμιστές είναι ότι ήθελαν ένα είδος οικονομικών... χωρίς θεωρία».

⁸ Στο έργο του *Outlines of American Political Economy* (1827), ο Friedrich List έγραψε: «Η αμερικανική εθνική οικονομία, σύμφωνα με τις διαφορετικές συνθήκες που επικρατούν για τα έθνη, είναι αρκετά διαφορετική από την αγγλική εθνική οικονομία». Εξετάζω το πρώιμο στάδιο του θεσμισμού στο Hudson (1975, σελ., 45–54 και 115–32).

ότι οι οικονομικές γενικολογίες που ισχύουν για τη Βρετανία και άλλες ευρωπαϊκές χώρες ήταν «εντελώς ανεφάρμοστες» για τις Ηνωμένες Πολιτείες. Οι διαφορές στην οικονομική και κοινωνική δομή μεταξύ Ηνωμένων Πολιτειών και Βρετανίας δεν «είχαν υπολογιστεί κατάλληλα ως στοιχείο της δημόσιας οικονομίας». Αντί να θεωρείται ότι τα διδάγματα της Βρετανικής πολιτικής οικονομίας έχουν καθολικό εύρος, «η δημόσια οικονομία δεν έχει ποτέ μετατραπεί σε μια επιστήμη, και . . . όλες οι προτάσεις που τη συγκροτούν, έως αυτή τη στιγμή, στηρίζονται σε εμπειρικούς νόμους» (Colton 1848, σελ., 18, 46, και 38).

Τα οικονομικά, συνεπώς, κατέχονται από ελάχιστες αποδεκτές καθολικές αρχές για να αναλύσουν το κόστος και τα οφέλη των προστατευτικών δασμών, των βιομηχανικών επιδοτήσεων ή της ιδιωτικοποιημένης έναντι δημόσιας ιδιοκτησίας ή λειτουργίας. Τα μοντέλα οικονομικής προσόδου και το πολιτικό πλαίσιο για την χάραξη της οικονομικής πολιτικής έχουν καθαρά ιδεολογική προέλευση. Αυτή η πραγματικότητα επιτρέπει τη διεξαγωγή μιας συζήτησης για μια προοδευτική εναλλακτική πολιτική στα βρετανικά οικονομικά του ελεύθερου εμπορίου και των πολιτικών υποθέσεων που εκλογικεύουν το στάτους κβο ως μια κατάσταση φυσικής ισορροπίας.

Παίρνοντας το προβάδισμα στην ανάπτυξη νέων γενικών νόμων για το πώς η βιομηχανία είχε χρηματιστικοποιηθεί, ο Veblen αντέδρασε στη μετακλασική ταύτιση της προσόδου και των τόκων με κέρδη («αποδοχές») διεξάγοντας επίθεση σε τρία μέτωπα:

(1) Οι διαχρονικές και δίχως πλαίσιο αναφοράς γενικότητες που αντλούνται από τις προκαταλήψεις υπέρ των ραντιέρηδων χρησιμοποιούν έναν κυκλικό συλλογισμό για να δικαιολογήσουν το στάτους κβο ως κάτι το φυσικό και ότι αποτελεί μια κατάσταση ισορροπίας. Εξ ορισμού, δεν υπάρχει εκμετάλλευση ραντιέρηδων, ακόμη και όταν οι οικονομίες βρίσκονταν σε κατάσταση πώλωσης. Η υπόθεση ότι κάθε παραλήπτης εισοδήματος αμείβεται για συνεισφορά στην παραγωγή υπονοεί ότι η υφιστάμενη κατανομή της ιδιοκτησίας και το μοντέλο χρηματοδότησης κρίνονται να είναι βέλτιστα. Συνεπώς δεν φαίνεται να υπάρχει καμία ανάγκη για μεταρρύθμιση ή ρύθμιση, είτε σοσιαλιστικής φύσεως ή προς την κατεύθυνση του προστατευτισμού.

(2) Δεν αποτελεί αρετή για την μετακλασική πολιτική οικονομία να είναι ανεξάρτητη από αξίες. Η άρνηση της έννοιας της οικονομικής προσόδου ως το πλεόνασμα της αγοραίας τιμής πάνω από την αξία του κόστους οδηγεί σε σύγχυση της γης με το κεφάλαιο, της προσόδου με τους τόκους. Η γη αντιμετωπίζεται ως «συντελεστής παραγωγής», όχι ως μονοπωλιακό δικαίωμα ανεξάρτητο από την παραγωγή, ένα προνόμιο για να τεθεί σε ενεργοποίηση ένας μηχανισμός για την άντληση προσόδου.

(3) Διαγράφοντας την πολιτική διάσταση της κλασικής πολιτικής οικονομίας αποτελεί μια σιωπηρή ταύτιση με τον *laissez-faire* καπιταλισμό. Η στάση αυτή δεν αφήνει κανένα ρόλο για το κράτος, που αποτελεί τη μόνη δύναμη ικανή να ρυθμίσει και να φορολογήσει την γαιοπρόσοδο και να αποτρέψει τον χρηματοοικονομικό τομέα από το να μετατραπεί σε μια ολιγαρχία. Η αντίθεση της «ελεύθερης αγοράς» στην κρατική ρύθμιση παρεμποδίζει τις μεταρρυθμίσεις που στοχεύουν στο να φέρουν τις τιμές σε ισορροπία με το κόστος ώστε να γίνουν οι οικονομίες περισσότερο αποτελεσματικές.

Οι γενικότητες του είδους «ένα μέγεθος για όλους» οδηγούν στον ανυπόφερτο και λογοκριτικό ισχυρισμό της Margaret Thatcher ότι «δεν υπάρχει εναλλακτική λύση».

Εν ολίγοις, η υπερβολική απλοϊκότητα στον αποκλεισμό από τη συζήτηση του δωρεάν γεύματος των ραντιέρηδων επιτυγχάνει ένα υψηλότερο επίπεδο αφαίρεσης με το να αποκλείει έννοιες που θα έκριναν ότι το εισόδημα των ραντιέρηδων αποτελεί μια μορφή μη δεδουλευμένου εισοδήματος, και, ως εκ τούτου, κάτι το περιττό. Τέτοιου είδους εισοδήματα είναι «θεσμικά» υπό την έννοια ότι δεν βασίζονται στο κόστος της τεχνολογικής παραγωγής που είναι παντού το ίδιο ή σε αφηρημένα σχήματα προσφοράς και ζήτησης. Οι θεσμοί, ιδίως τα τραπεζικά και φορολογικά συστήματα, δεν είναι καθολικές νόρμες αλλά διαμορφώνονται στην πορεία της ιστορίας.

Η στέγαση και η ιδιοκτησία της γης ήταν πιο ευρέως διαδεδομένες στις Ηνωμένες Πολιτείες από ό, τι στην Ευρώπη, και η εξέλιξή τους βασιζόταν στην πίστωση καθώς ο τραπεζικός τομέας έρθει σε συμβίωση με το real estate και με άλλες μορφές δραστηριοτήτων που είχαν κύριο στόχο την αναζήτηση προσόδου. Η ενυπόθηκη πίστωση συχνά απορροφά το σύνολο της γαιοπροσόδου. Τα έξοδα χρηματοδότησης είναι ενσωματωμένα στην τιμή των ακινήτων, αλλά δεν είναι εγγενή της παραγωγής και δεν έχουν αντίστοιχο σε μια μηχανική άποψη της οικονομίας. Οι insiders της Γουόλ Στριτ επεξεργάστηκαν την πρακτική της απλής έκδοσης ομολόγων προς τους εαυτούς τους (“watered stock”). Αυτά τα περιττά «ψευδή κόστη παραγωγής» είχαν συμπεριληφθεί στο κόστος της λειτουργίας των σιδηροδρόμων και των βιομηχανικών τραστ.

Οι πρακτικές αυτές οδήγησαν τον Veblen στο να επικρίνει τον Clark και τον Marshall για το γεγονός ότι αγνόησαν την «χρηματική» διάσταση της ζωής. Αυτό ήταν ένα κραυγαλέο λάθος παράλειψης της νέας επικρατούσας τάσης στα οικονομικά, μαζί με τα μονοπώλια και τις απάτες του μεγάλου real estate. Ιδού πως περιγράφει ο Henry C. K. Liu τον τρόπο με τον οποίον τόνισε ο Veblen τον ληστρικό ρόλο του μεγάλου κεφαλαίου:

Ο Veblen έκανε μια βασική διάκριση μεταξύ της παραγωγικότητας της «βιομηχανίας», που λειτουργούσε με εξειδικευμένους μηχανικούς, και η οποία κατασκεύαζε πραγματικά προϊόντα χρησιμότητας, και του παρασιτισμού των «επιχειρήσεων», που υπάρχουν μόνο για να διαμορφώνουν κέρδη για μια αργόσχολή τάξη που δραστηριοποιείται στην «επιδεικτική κατανάλωση». Η μόνη οικονομική συμβολή της αργόσχολης τάξης είναι η «οικονομική σπατάλη», δραστηριότητες που συμβάλλουν αρνητικά στην παραγωγικότητα. Κατά συνεπαγωγή, ο Veblen έβλεπε την οικονομία των ΗΠΑ να εξελίσσεται σε μια αναποτελεσματική και διεφθαρμένη οικονομία από τους άνδρες των «επιχειρήσεων» που έθεταν ύπουλα τους εαυτούς τους σε μια αναντικατάστατη θέση στην κοινωνία. (Liu 2011).

Αλλαγή στην αντιμετώπιση του Veblen από την ακαδημαϊκή κοινότητα—Ο Dorfman και οι επικριτές

«Αν με κοιτάξει στραβά, του βγάζω το μάτι». Αυτή φαίνεται να ήταν η τακτική που ακολούθησαν οι μετακλασικοί οικονομολόγοι απέναντι στις ιδέες του Veblen. Έτσι, αντί να ασχοληθούν με εκείνες τις απόψεις του που τους ενοχλούσε, τις αγνόησαν και έστρεψαν την προσοχή στην εντυπωσιακή προσωπικότητά του. Πρόκειται για ένα παλιό ρητορικό τέχνασμα των δικηγόρων: δολοφονία χαρακτήρα από εχθρικούς μάρτυρες. Όπως έγραφε χαριτολογώντας ο Aldous Huxley στο *Brave New World*, «η αλήθεια είναι μεγάλο πράγμα, αλλά ακόμα μεγαλύτερο, από πρακτική άποψη, είναι η σιωπή για την αλήθεια. Με την απλή σιωπή επί ορισμένων θεμάτων . . . οι προπαγανδιστές του ολοκληρωτισμού έχουν επηρεάσει την κοινή γνώμη πολύ πιο αποτελεσματικά από ό, τι θα μπορούσαν να έχουν κάνει με τις πιο εύγλωττες καταγγελίες».

Η επί πολλών δεκαετιών βασική βιογραφία του Veblen από τον καθηγητή του Πανεπιστημίου Κολούμπια Joseph Dorfman τον έκανε μη απειλητικό έχοντας απομονώσει τις ιδέες του από το πολιτικό πλαίσιο του 19^{ου} αιώνα, που εστιάζονταν στη γη, στη χρηματοδότηση, και στα μονοπώλια με στόχο τον περιορισμό στα τέλη των ραντιέρηδων. Απορρίπτοντας αυτό το εννοιολογικό πλαίσιο για ιδεολογικούς λόγους, ο Dorfman έγραψε μια σαπουνόπερα που έγινε αποδεκτή με ενθουσιασμό από την επικρατούσα ιδεολογία υπέρ των ραντιέρηδων που χαρακτήριζε το Τμήμα Οικονομικών στο Κολούμπια.

Το Τμήμα Οικονομικών στο Κολούμπια ήταν ανέκαθεν υπέρ του ελεύθερου εμπορίου και έντονα φιλοβρετανικό. Ως το πρώιμο κέντρο της αντίδρασης ενάντια στην εκστρατεία του Henry George υπέρ της γεωφορολόγησης—και, συνεπώς, ενάντια στην ανάλυση της προσόδου ως μη δεδουλευμένο εισόδημα—οι περισσότεροι καθηγητές του θεωρούσαν την ανάλυση του Veblen για την κερδοσκοπία στη γη ως ανάθεμα. Ο καθηγητής που επόπτευε την διδακτορική διατριβή του Dorfman ήταν ο Wesley Mitchell. Εκπαιδευμένος από τον Veblen, οι διαλέξεις του στα *Είδη Οικονομικής Θεωρίας* παρέχουν μια αρκετά αμερόληπτη ανάλυση. Αλλά βρισκόταν σε άδεια και εκτός Ηνωμένων Πολιτειών για το μεγαλύτερο μέρος του έτους όταν ο Dorfman έγραψε το βιβλίο του.⁹

Το αποτέλεσμα ήταν η απολύμανση του έργου του Veblen από την οπτική γωνιά που ήταν αντιπροσωπευτική των συναδέλφων του στο Κολούμπια, αφήνοντας εκτός την ανάλυσή του για τους ραντιέρηδες. Ο Dorfman έκανε το ίδιο πράγμα στη μελέτη των πέντε τόμων του για την ιστορία της αμερικανικής οικονομικής σκέψης, αποσιωπώντας τις συζητήσεις για τον προστατευτισμό και την τεχνολογία που ήταν στο επίκεντρο της πολιτικής των ΗΠΑ καθ' όλη τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα. Σε γενικές

---

⁹ Ο Dorfman δημοσίευσε τη μελέτη για τον Veblen προτού καταθέσει τη διδακτορική του διατριβή, που εξηγεί γιατί η διατριβή δεν αναφέρει σελίδες ή άλλες πηγές, ούτε καν τη διδακτορική διατριβή του ίδιου του Veblen στο Γέιλ (η οποία εκλάπη από την βιβλιοθήκη το επόμενο έτος). Το Κολούμπια χειροκρότησε δεόντως την προσπάθεια αυτή, απονέμοντας στον Dorfman το Βραβείο Seligman για διακεκριμένη έρευνα το 1935.

γραμμές, ο Dorfman ήταν ακριβώς το είδος του στενόμυαλου ακαδημαϊκού που είχε στρέψει τα πυρά του ο Veblen στο έργο του *Higher Education in America*.¹⁰

Την τελευταία δεκαετία έχουμε δει μια αντίδραση στο έργο του Dorfman για τον Veblen. Στο 4^ο Συνέδριο του Διεθνούς Συνδέσμου Thorstein Veblen, που πραγματοποιήθηκε στο Πανεπιστήμιο The New School στις 12 του Μαΐου του 2002, το highlight ήταν η εργασία του Steven Edgell με τον τίτλο “Dorfman’s Account of Veblen.” Η βιογραφική μελέτη των Russell και Sylvia Bartley με τον τίτλο “Veblen’s Formal Education at Carleton College 1874–1880” επέκρινε επίσης την προσέγγιση του Dorfman προς τον Veblen. (Δυστυχώς, οι εργασίες από το συνέδριο δεν δημοσιεύθηκαν). Το κεντρικό σημείο της αναφοράς τους ήταν ότι ο Veblen δεν ήταν κάποιος που είχε ενταχθεί στο περιθώριο, αλλά ήταν μέρος της πλειοψηφίας. Παρά το γεγονός ότι η Αμερική δεν είναι πολύ Νορβηγική, η Μινεσότα σίγουρα ήταν. Οι Bartleys τον χαρακτηρίζουν ως «λαϊκό σοφό», κοινός χαρακτηρισμός ανάμεσα στις νορβηγικές κοινότητες, που υποδηλώνει μια λαμπρή εξαίρεση στον κανόνα του κομπορμισμού. Ο ρόλος αυτός θα είχε δώσει στον Veblen την αυτοπεποίθηση να τα βάλει με το κατεστημένο. Βοηθάει βέβαια να είναι κανείς outsider για να αναγνωρίσει τη δυσλειτουργική κοινωνική δυναμική, την οικονομική υποκρισία και τον εγωισμό, και να αντιληφθεί ότι αυτό που οι περισσότεροι άνθρωποι αποδέχονται ως φυσικό θα πρέπει να αλλάξει προκειμένου να γίνει η οικονομία πιο δίκαιη, να λειτουργεί με χαμηλότερο κόστος, και ως εκ τούτου να είναι πιο ανταγωνιστική.

Η απαξιωτική άποψη του Veblen για την επιχειρηματική νοοτροπία και την ακαδημαϊκή κοινότητα

Ο Veblen επέκρινε τους ακαδημαϊκούς οικονομολόγους επειδή, όπως τόνιζε, είχαν υποπέσει σε κατάσταση «εκπαιδευμένης ανικανότητας» ως αποτέλεσμα της μετατροπής τους σε υπηρέτες των συμφερόντων των ραντιέρηδων. Οι Σχολές Διοίκησης Επιχειρήσεων εμφάνιζαν μια μη ρεαλιστική εικόνα της οικονομίας, όπου όλα ήταν ρόδινα, διδάσκοντας χρηματοοικονομικές τεχνικές αλλά χωρίς να λαμβάνουν υπόψη την ανάγκη για μεταρρύθμιση των πρακτικών και των θεσμών της οικονομίας.

Σε ένα τελικό συμπέρασμα που φέρνει στο νου το έργο του Veblen *Higher Education in America*, ο Herman Kahn περιγράφει τον τρόπο που η πίεση από ομοτίμους οδηγεί τους ειδικούς στο να αποδεχθούν εξηγήσεις που αποκλίνουν από τις αποδεκτές έννοιες:

Η εκπαιδευμένη ανικανότητα αναφέρεται συχνά στο πλαίσιο μιας αποκτηθείσας ή μεταγνωστικής αδυναμίας να κατανοήσουμε ή ακόμα και να αντιληφθούμε ένα πρόβλημα, πολύ λιγότερο να βρούμε μια λύση. Η αρχική φράση, «εκπαιδευμένη ανικανότητα», προέρχεται από τον οικονομολόγο Thorstein Veblen, ο οποίος την χρησιμοποίησε για να αναφερθεί, μεταξύ άλλων, στην αδυναμία των ατόμων με μηχανική ή κοινωνιολογική κατάρτιση να κατανοήσουν ορισμένα ζητήματα, τα

---

¹⁰ Η δική μου εντύπωση, έχοντας συναντηθεί με τον Dorfman αρκετές φορές, είναι ότι ο ίδιος ήταν λίγο πολύ αυτό που περιέγραφε τον Veblen: ένας “outsider.”

οποία θα ήταν σε θέση να κατανοήσουν αν δεν είχαν λάβει αυτή την εκπαίδευση. (Kahn 1979, σελ. 482–84)

Ο Kahn προσθέτει ότι το φαινόμενο αυτό εμφανίζεται ιδιαίτερα στα «ηγετικά πανεπιστήμια στις Ηνωμένες Πολιτείες, ιδιαίτερα στα τμήματα της ψυχολογίας, της κοινωνιολογίας και της ιστορίας, και ως ένα βαθμό στις ανθρωπιστικές επιστήμες γενικότερα. Τα άτομα που μεγαλώνουν σε αυτό το περιβάλλον έχουν συχνά δυσκολίες με σχετικά απλές μορφές ελέγχου της πραγματικότητας». Το πρόβλημα, φυσικά, είναι ακόμα μεγαλύτερο στα οικονομικά.

Ο μη βιομηχανικός χαρακτήρας της σημερινής χρηματοοικονομικής κρίσης

Η σημερινή προνομιακή θέση των τραπεζών και η άνοδος του χρηματοπιστωτικού τομέα σε κατάσταση κυριαρχίας είναι τα απομεινάρια των προ-καπιταλιστικών κατακτήσεων και των βασιλικών πολέμων για το χρέος που διαμορφώθηκαν κυρίως την περίοδο των Σταυροφοριών στην Ευρώπη. Από την αρχαιότητα μέχρι τη λεηλασία του Βυζαντίου το 1204, η χαρακτηριστική λειτουργία της χρηματοοικονομικής συσσώρευσης ήταν η λεηλασία των ναών και των παλατιών, όπου οι κοινωνίες αποθήκευαν τις αποταμιεύσεις τους, και η επιβολή φόρου υποτέλειας στους κατακτημένους πληθυσμούς. Η στρατιωτική κατάκτηση εξελίχθηκε στην επιβολή φόρων στην γαιοπρόσοδο, ενώ οι πιστωτές χρησιμοποιούσαν τα κέρδη τους για να αποκτήσουν μονοπωλιακά προνόμια.

Ο βιομηχανικός καπιταλισμός ήταν πιο παραγωγικός, αν και εξίσου σκληρός όσον αφορά τη δημιουργία ενός αστικού εργατικού δυναμικού, εκδιώκοντας τους μικροκαλλιεργητές από τη γη και αναγκάζοντάς τους να εργαστούν προκειμένου να επιβιώσουν. Η εκμετάλλευση της μισθωτής εργασίας τουλάχιστον απασχολούσε τους εργαζόμενους, και αποτελούσε ένα βήμα μπροστά με τη συσσώρευση του κεφαλαίου ως μέρος της διαδικασίας της παραγωγής. Εν ευθέτω χρόνο, οι εργοδότες διαπίστωσαν ότι η αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας (έτσι ώστε να δημιουργηθεί περισσότερη υπεραξία) απαιτούσε την αύξηση των μισθών και του βιοτικού επιπέδου για την παροχή τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, καλύτερης υγείας και διατροφής, και ως ένα σημείο και περισσότερο ελεύθερο χρόνο. Έτσι, παρά το στόχο της μείωσης του κόστους για να αποκτηθεί ένα πλεονέκτημα έναντι των ανταγωνιστών, η τεχνολογική καινοτομία συνοδεύθηκε από υψηλούς μισθούς που προσέφεραν πλεονέκτημα έναντι των εξαθλιωμένων εργαζομένων άλλων χωρών. Αυτός είναι ο λόγος που οι αμερικανοί μεταπονητές ξεπέρασαν τους βρετανούς ομολόγους τους—δηλαδή, όχι μόνο λόγω της αύξησης της παραγωγικότητας της εργασίας, αλλά λόγω της ακμάζουσας εγχώριας αγοράς καθώς οι εργαζόμενοι εντάχθηκαν στη μεσαία τάξη.

Αυτό έγινε με ένα συνδυασμό κρατικής χορηγίας και παραγωγικής πίστωσης, συμπεριλαμβανομένων των δανείων για ιδιοκατοίκηση. Οι μικτές οικονομίες ήταν πολύ πιο ανταγωνιστικές από εκείνες που στερούνταν ισχυρό δημόσιο τομέα για την επιχορήγηση της βιομηχανίας, για την προώθηση της αύξησης της παραγωγικότητας, και για να αποτρέψουν τους γαιοκτήμονες, τους τραπεζίτες, και τα μονοπώλια από το να χρεώνουν υψηλά τέλη. Στην στροφή του 20ού αιώνα, όλα έδειχναν ότι η μοίρα του βιομηχανικού καπιταλισμού ήταν να εξελιχθεί προς τον

σοσιαλισμό. Οι συντάξεις, η υγειονομική περίθαλψη, οι δρόμοι και οι βασικές υποδομές, η δημόσια εκπαίδευση—όλα παρέχονταν εκτός της «αγοράς». Το βιομηχανικό κεφάλαιο υποστήριζε αυτή την πολιτική ως μέσο για την μετατόπιση μεγάλου μέρους του «εξωτερικού» κόστους προς το δημόσιο τομέα.

Ο Marx, που έγραφε πολλά χρόνια πριν από τον Veblen, ήταν πιο αισιόδοξος ότι η δυναμική του βιομηχανικού καπιταλισμού θα βιομηχανοποιούσε τις τραπεζικές δραστηριότητες για να χρηματοδοτηθεί η βιομηχανική παραγωγή. Κανείς από εκείνη την περίοδο δεν περίμενε να δει τον χρηματοπιστωτικό τομέα να εξαπολύει μια αντεπανάσταση ενάντια στις μεταρρυθμίσεις της Προοδευτικής Εποχής. Από τον Ricardo έως τον Henry George, σημείωνε ο Marx, οι βιομήχανοι είχαν μια έμφυτη έχθρα για την γαιοπρόσοδο. Στόχος τους ήταν να αποκτήσουν το οικονομικό πλεόνασμα από τη βιομηχανία, όχι να το περάσουν στα χέρια της αριστοκρατίας των γαιοκτημόνων. Και το συμφέρον των τραπεζών έδειχνε να βρίσκεται με την πλευρά της βιομηχανίας, όχι με αυτή του real estate.

Μαζί με τα μεταλλευτικά δικαιώματα και τις βασικές υποδομές, θεωρείτο βέβαιο ότι τα φυσικά μονοπώλια θα μετατρέπονταν σε μέρος του δημόσιου τομέα, συμπεριλαμβανομένων των προνομίων των τραπεζιτών να δημιουργούν πίστωση και να χρεώνουν τόκους χωρίς αντίστοιχο κόστος στην παραγωγή. Οι ακόλουθοι του Saint-Simon ευελπιστούσαν ότι οι τράπεζες θα χρηματοδοτούσαν τις επενδύσεις κεφαλαίου περισσότερο με τη συμμετοχή ιδίων κεφαλαίων παρά μέσω του χρέους που θα επιβαρύνεται από τόκους. Το οικονομικό πρόγραμμα του πεφωτισμένου βιομηχανικού καπιταλισμού ήταν να φορολογηθεί η πρόσοδος και να αναπτυχθούν οι βασικές υποδομές ως βιομηχανίες κοινής ωφέλειας, που θα παρέχουν υπηρεσίες σε επίπεδα κόστους ή σε επιδοτούμενες τιμές (π.χ., δωρεάν δρόμους και όχι δρόμους με διόδια). Αυτός φαινόταν να είναι ο δρόμος πάνω στον οποίο πορεύονταν οι βιομηχανικές χώρες τα χρόνια πριν από τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο. Η οικονομική δημοκρατία υποσχόταν να απελευθερώσει την κοινωνία από την κληρονομική ιδιοκτησία της γης, την ιδιωτικοποίηση των φυσικών πόρων, και τα μονοπωλιακά προνόμια που είχαν επιβιώσει από την εποχή του φεουδαρχισμού.

Αλλά ο πόλεμος έβγαλε τον δυτικό πολιτισμό εκτός της φαινομενικά προγεγραμμένης πορείας του. Οι φόροι επί της γης, οι φυσικοί πόροι και ο χρηματοοικονομικός τομέας απελευθερώθηκαν. Η εργασία γίνεται θύμα δημοσιονομικής εκμετάλλευσης από έναν αντιδραστικό εισοδηματικό φόρο (ο πρώιμος εισοδηματικός φόρος στις ΗΠΑ αφορούσε κατά την ίδρυσή του το 1913 μόνο τους έχοντες και όχι τους μισθωτούς) και από τους φόρους κατανάλωσης, όπως τον Φόρο Προστιθέμενης Αξίας (ΦΠΑ) στην Ευρώπη, καθώς οι φόροι μετατοπίζονται μακριά από την ιδιοκτησία. Τα ακίνητα έχουν εκδημοκρατιστεί—πίστωση με φορολογικές ελαφρύνσεις ενώ η αύξηση της αξίας τους φορολογείται χαμηλότερα από τους μισθούς και τα κέρδη, και ίσως και καθόλου. Το 1% του πληθυσμού έχει καταφέρει να αντεπιτεθεί και να οδηγήσει το 99% στο χρέος, με επικεφαλής τα ενυπόθηκα χρέη και την μετατόπιση της φορολογίας μακριά από τα ακίνητα και τον χρηματοοικονομικό πλούτο. Αντί των βιομηχανικών επενδύσεων και των δημόσιων δαπανών για την τόνωση της ανάπτυξης, η στρατηγική του χρηματιστικού κεφαλαίου είναι να βρει δανειολήπτες για να έχει πρόσβαση σε προσοδοφόρες ευκαιρίες.

Το τελικό αποτέλεσμα είναι η λιτότητα καθώς οι επιχειρήσεις και οι κυβερνήσεις βυθίζονται όλο και περισσότερο στο χρέος. Οι πιέσεις του χρέους οδηγούν τις κυβερνήσεις στην ιδιωτικοποίηση των δημοσίων υπηρεσιών, που επιτρέπουν μια νέα τάξη ραντιέρηδων της μόχλευσης του χρέους να αποκομίζουν κέρδη από την διόγκωση του κόστους διαβίωσης και της επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Δεν ήταν αυτός ο τρόπος που περίμενε κανείς να εξελιχθούν τα πράγματα. Τα τραπεζικά χρέη δεν είναι το αποτέλεσμα προηγούμενων αποταμιεύσεων που προέκυψαν από τη δυναμική του βιομηχανικού καπιταλισμού. Η σύγχρονη τραπεζική πίστωση δημιουργείται στα πληκτρολόγια των ηλεκτρονικών υπολογιστών. Σε αντίθεση με την βιομηχανία που απασχολεί εργατικό δυναμικό, η ηλεκτρονική πίστωση δεν έχει σχεδόν κανένα κόστος παραγωγής. Είναι μια άδεια «τιμή χωρίς αξία», όπως ορίζεται από τους κλασικούς οικονομολόγους, και είναι ληστρική αντί παραγωγική. Είναι δανεισμός έναντι εγγυήσεων που βρίσκονται ήδη σε ύπαρξη, και όχι για τη δημιουργία νέων μέσων παραγωγής.

Στοχεύοντας στην ανατροπή των μεταρρυθμίσεων της Προοδευτικής Εποχής, οι σημερινές νεοφιλελεύθερες (δηλαδή, αντικλασικές) αντι-μεταρρυθμίσεις έχουν σφραγίσει την βιομηχανική εκμετάλλευση της μισθωτής εργασίας, με τον χρηματιστικό καπιταλισμό να την υποδουλώνει σε μια κατάσταση μόνιμου χρέους μέσω ενυπόθηκων δανείων, φοιτητικών δανείων, δάνεια για αυτοκίνητα, υπεραναλήψεις πιστωτικών καρτών, και άλλες μορφές τραπεζικού χρέους. Η εργασία έχει γίνει αντικείμενο εκμετάλλευσης και ως αποταμιευτής και ως οφειλέτης, με τα συνταξιοδοτικά ταμεία να έχουν παραδοθεί στους χρηματοοικονομικούς διευθυντές. Το πρόσχημα είναι ότι αυτό μετατρέπει τους εργαζόμενους σε μικρούς καπιταλιστές. Αλλά η δυναμική είναι μέρος του χρηματιστικού καπιταλισμού και όχι του βιομηχανικού καπιταλισμού. Αντί να επενδύουν απευθείας στα μέσα παραγωγής ή να δίνουν τους καταβάλλοντες εισφορές συνταξιοδότησης το δικαίωμα λόγου στη διαχείριση, που είναι απόρροια της πραγματικής ιδιοκτησίας, οι συνταξιοδοτικές αποταμιεύσεις εκμισθώνονται για να υπερχρεώσουν τη βιομηχανική οικονομία. Τα hedge funds και οι εταιρικοί επιδρομείς δανείζονται για να συρρικνώσουν τις επιχειρήσεις και οδηγούν την απασχόληση στο outsourcing.

Το αποτέλεσμα είναι μια κούρσα προς τον πάτο όσον αφορά τις συνθήκες εργασίας και τα επίπεδα διαβίωσης. Αντί να κάνει τις οικονομίες πιο ανταγωνιστικές, η λιτότητα συρρικνώνει τις αγορές και οδηγεί σε στάση αποπληρωμής των δανείων, σε κατασχέσεις και στη μετανάστευση. Η προκύπτουσα κρίση χρησιμοποιείται ως ευκαιρία για να εξαναγκαστεί σε μεγαλύτερη ακόμα ιδιωτικοποίηση ο δημόσιος τομέας, με τους καλύτερους δυνατούς όρους για το κεφάλαιο. Ούτε ο Marx ούτε ο Veblen φαντάστηκαν ότι ο καπιταλισμός θα ακολουθούσε έναν τόσο αυτοκαταστροφικό δρόμο.

Από τον Marx στον Veblen

Ο πρώιμος σοσιαλισμός (και οι περισσότεροι μη μαρξιστές σοσιαλιστές) είχε ως στόχο την επίτευξη μεγαλύτερης ισότητας, κυρίως με τη φορολόγηση των μη δεδουλευμένων εισοδημάτων των ραντιέρηδων και τη διατήρηση των φυσικών

πόρων και των μονοπωλίων στον δημόσιο τομέα. Η μαρξιστική έμφαση στην ταξική σύγκρουση μεταξύ των βιομηχανικών εργοδοτών και των εργαζομένων υποβίβασε την κριτική προς τους ραντιέρηδες σε δευτερεύουσα θέση, αφήνοντας αυτή τη μάχη να διεξαχθεί από τους αιρετικούς αστούς μεταρρυθμιστές. Οι χρηματοοικονομικές αποταμιεύσεις θεωρήθηκαν ως μια συσσώρευση των βιομηχανικών κερδών, όχι ως το αυτόνομο φαινόμενο που ο ίδιος ο Μαρξ τόνισε στον 3^ο τόμο του “Κεφαλαίου”.

Με επικεφαλής τον Λένιν, οι οπαδοί του Μαρξ αναφέρθηκαν στο χρηματιστικό κεφάλαιο κυρίως σε σχέση με τις ωθήσεις του ιμπεριαλισμού. Η καταστροφή της Περσίας και της Αιγύπτου ήταν διαβόητη, και οι πιστωτές τοποθέτησαν συλλέκτες στα τελωνεία των πρώην λατινοαμερικανικών αποικιών της Ευρώπης. Το μεγαλύτερο πρόβλημα που αναμενόταν να προκύψει ήταν ο πόλεμος ωθούμενος από τις εμπορικές αντιπαλότητες καθώς ο κόσμος τεμαχιζόταν.

Αφέθηκε στον Veblen να ασχοληθεί με τον όλο και πιο κυρίαρχο, ωστόσο διαβρωτικό ρόλο των ραντιέρηδων, που συσσώρευαν τον πλούτο τους με την επιβολή γενικών δαπανών στην υπόλοιπη κοινωνία. Η εκστρατεία για τη γεωφορολόγηση, και ακόμη και τη μεταρρύθμιση του χρηματοπιστωτικού κλάδου, είχε ξεθωριάσει από το ενδιαφέρον του κόσμου καθώς οι σοσιαλιστές και άλλοι μεταρρυθμιστές ασπάζονταν όλο και περισσότερο τον Μαρξισμό και επικεντρωνόντουσαν στην βιομηχανική εκμετάλλευση της εργασίας.

Η ιδιοκτησία κατοικιών ήταν σε άνοδο στις πόλεις και οι εμπορικοί επενδυτές ξεκίνησαν μια εκστρατεία για να πείσουν τους ιδιοκτήτες ότι η μείωση των φόρων θα ωφελούσε τους πάντες. Αλλά έγινε σαφές ότι αυτό από το οποίο παραιτήθηκε ο φοροεισπράκτορας θα περνούσε στις τράπεζες υπό τη μορφή τόκων. Τα ενυπόθηκα χρέη εκτινάχθηκαν στα ύψη καθώς μειώθηκαν οι φόροι ιδιοκτησίας, σε σημείο όπου η ενοικιαζόμενη αξία των περισσότερων ακινήτων είναι τώρα κεφαλαιοποιημένη σε ενυπόθηκα δάνεια και πηγαίνει προς τις τράπεζες.

Οι υπέρμαχοι του Ενιαίου Φόρου γλίστρησαν προς τη δεξιά πτέρυγα του πολιτικού φάσματος καθώς δεν κατάφεραν να συνδέσουν την εκστρατεία τους ώστε να μπορούν να δουν ότι οι τραπεζίτες ήταν οι σημαντικότεροι υποψήφιοι για να καταλήξουν με την πρόσοδο της γης μέσω της κεφαλαιοποίησης της σε τραπεζικά δάνεια. Ακολούθησαν τον Henry George στο να καταλήξουν ελευθεριακοί αντικρατιστές και αντισοσιαλιστές ιδεολόγοι—μια αντιφατική πολιτική στάση επειδή η κυβέρνηση ήταν η μόνη δύναμη αρκετά ισχυρή ώστε να φορολογήσει και να ρυθμίσει τη γη και τα μονοπώλια, και να αντιμετωπίσει το τραπεζικό λόμπι. Ο Veblen χλεύαζε τους υπέρμαχους του Ενιαίου Φόρου και τους θεωρούσε αναποτελεσματικούς ιδεαλιστές και σεχταριστές εκτός πραγματικότητας (Veblen [1904] 1965, σελ., 351-52fn, Ωεβλεν [1906] 1919, σελ., 337).

Ο Veblen περιέγραψε γιατί και πως οι ραντιέρηδες ήταν μια κοινωνική τάξη σε άνοδο αντί να κινδυνεύουν με μεταρρυθμίσεις, με φορολογικό αφανισμό, ή με κοινωνικοποίηση. Το έργο του *Theory of Business Enterprise* (1904) υπογράμμισε την απόκλιση μεταξύ της παραγωγικής δυνατότητας, της λογιστικής αξίας των περιουσιακών στοιχείων της επιχείρησης, και της χρηματιστηριακής τους αξίας (αυτό που σήμερα ονομάζεται η αναλογία Q των τιμών της αγοράς προς τη λογιστική αξία).

Είδε τα αυξανόμενα χρηματοοικονομικά γενικά έξοδα ως μια εξέλιξη που οδηγεί προς την εταιρική πτώχευση και την εκκαθάριση. Η βιομηχανία γινόταν χρηματιστικοποιημένη, βάζοντας τα χρηματιστικά οφέλη πριν από την παραγωγή. Οι σημερινοί χρηματοοικονομικοί διευθυντές χρησιμοποιούν τα κέρδη όχι για να επενδύσουν αλλά για να αγοράσουν τις μετοχές της εταιρείας τους (αυξάνοντας έτσι την αξία του δικαιώματος προαίρεσης των μετοχών τους), να πληρώσουν μερίσματα, ακόμη και να δανειστούν για να πληρωθούν οι ίδιοι. Τα hedge funds έχουν γίνει διαβόητα για την απογύμνωση των περιουσιακών στοιχείων και για την επιφόρτωση των επιχειρήσεων με χρέος, αφήνοντας άδεια κοχύλια στο πέρασμά τους, μια διαδικασία που ο George Akerlof και ο Paul Romer έχουν χαρακτηρίσει ως λεηλασία.¹¹

Μετά από το κύμα χρηματοοικονομικής κερδοσκοπίας και εταιρικής απάτης που οδήγησε την dot.com σε μια χρηματιστηριακή φούσκα που έσκασε το 2000, οι τράπεζες έχουν καλλιεργήσει μια ακόμη μεγαλύτερη και πιο επιβαρυντική φούσκα ακινήτων. Η υπερχρέωση της οικονομίας επέτρεψε στον χρηματοπιστωτικό τομέα να απορροφήσει το μεγαλύτερο μέρος των εσόδων που ξεζουμίστηκαν από τον ασφαλιστικό και κτηματομεσιτικό τομέα, μαζί με τα μεγάλα μονοπώλια (ορυκτά, καύσιμα και ενέργεια, ραδιόφωνο και τηλεόραση, τηλεπικοινωνίες και μεταφορές) και τις ιδιωτικοποιημένες υποδομές που πουλήθηκαν από τον δημόσιο τομέα για να μετατραπούν σε ευκαιρίες άντλησης προσόδου. Πάνω από τους γαιοκτήμονες και τους ιδιοκτήτες ακίνητης περιουσίας, και τώρα πάνω από τη βιομηχανία, βρίσκονται οι τραπεζίτες, που εξουσιάζουν τους πάντες και χρησιμοποιούν τη μόχλευση του χρέους για να αναλάβουν επίσης τον έλεγχο των κυβερνήσεων. Ωστόσο, ούτε η κριτική του σοσιαλισμού ούτε αυτή των mainstream οικονομικών μελλοντολόγων έχει επικεντρωθεί στην χρηματοοικονομική κατάληξη της κοινωνίας και της συμβίωσης της με το real estate και τα μονοπώλια για τα οποία έγραψε ο Veblen. Από τη δεκαετία του 1960, οι θεωρητικοί της μεταβιομηχανικής οικονομίας υπηρεσιών επικεντρωνόντουσαν στην τεχνολογία της πληροφορικής, όχι στον χρηματοπιστωτικό τομέα.

Δίνοντας έμφαση στον τρόπο με τον οποίον οι ληστρικές τακτικές του χρηματοοικονομικού τομέα απήγαγαν την τεχνολογική δυνατότητα της οικονομίας, το όραμα του Veblen ήταν εξίσου υλιστικό και πολιτιστικά ευρύ όσο αυτό των μαρξιστών, και ενάντια της διατήρησης του στάτους κβο. Η τεχνολογική καινοτομία μείωνε το κόστος, αλλά έδινε ώθηση στη δημιουργία μονοπωλίων καθώς οι άνθρωποι του χρηματοοικονομικού, του ασφαλιστικού και του κτηματομεσιτικού τομέα ένωσαν τις δυνάμεις τους προκειμένου να δημιουργήσουν ένα σύμφωνο χρηματοοικονομικής συμβίωσης κατοχυρωμένο από πολιτικές συναλλαγές. Οι καρποί της αύξησης της παραγωγικότητας χρησιμοποιούνταν για να χρηματοδοτήσουν τις δραστηριότητες των βαρόνων ληστών που δεν είχαν κάτι καλύτερο να κάνουν με τον πλούτο που συσσώρευαν από το να μετατρέπουν την αξία των μεγάλων έργων τέχνης σε τρόπαια ατομικής ιδιοκτησίας και να αναδεικνύονται σε μια αργόσχολη τάξη με τη χρηματοδότηση σχολών διοίκησης

---

¹¹ Δείτε Akerlof και Romer (1993). Το άρθρο αυτό είναι εξ ολοκλήρου ενταγμένο στην παράδοση του Veblen.

επιχειρήσεων και πανεπιστημίων προκειμένου να αυτοβραβεύονται και για να καλύπτουν τη ληστρική τους συμπεριφορά.

Ωστόσο, αναφορικά με τις προοπτικές της αναβάθμισης της κοινωνίας μέσα από την δυναμική του βιομηχανικού καπιταλισμού, ο Veblen ήταν τόσο αισιόδοξος όσο και ο Μαρξ. Ενώ ο Μαρξ προσδοκούσε ότι ο βιομηχανικός καπιταλισμός θα υποτάξει τις τράπεζες και τον χρηματοοικονομικό τομέα για να προωθήσει τους βιομηχανικούς του στόχους (και ότι η επανάσταση θα ξεκινούσε από τα κάτω, από την εργατική τάξη ή τους εκπροσώπους των κομμάτων της), ο Veblen ανέμενε ότι η διαχειριστική τάξη των βιομηχανικών μηχανικών θα μπορούσε να οδηγήσει τον κόσμο προς μια πιο ορθολογική, κοινωνικά λειτουργική οικονομία. Όπως παρατηρεί ο Ahmet Öncü στα σχόλια του στο συνέδριο για τον Veblen στην Κωνσταντινούπολη το 2012,

Στο κεφάλαιό του “A Memorandum on a Practicable Soviet of Technicians” που δημοσιεύθηκε στο *The Engineers and the Price System* [1921], ο Veblen μιλάει για ένα πιθανό μελλοντικό σενάριο. Σύμφωνα με τον Veblen, οι καπιταλιστές θα παραδώσουν, αν και απρόθυμα, την ιδιοκτησία των βιομηχανιών όχι μέσω βίας αλλά από τη δική τους θέληση. Ο Veblen προσφέρει αυτή την αιτιολογία: «Δεν θα πρέπει, στην πραγματικότητα, να αποτελέσει έκπληξη να ανακαλύψουμε ότι, με κάποια έννοια, θα εξαφανίσουν τους εαυτούς τους, με το να παραδώσουν ακούσια [την ιδιοκτησία των βιομηχανιών τους] όταν η βιομηχανική κατάσταση βρεθεί εκτός ελέγχου.» (Öncü 2012)

Αλλά αντίθετα με την προσδοκία του Veblen, η βιομηχανία έχει χρηματιστικοποιηθεί και ο σχεδιασμός έχει συγκεντρωποιηθεί στην Γουόλ Στριτ, στο Σίτι του Λονδίνου, στο χρηματιστήριο του Παρισιού και στη Φρανκφούρτη, και όχι στα χέρια του δημοσίου ή των βιομηχανικών μηχανικών. Οι χρηματιστηριακές και ομολογιακές αγορές, ακόμη και η αγορά ενυπόθηκων δανείων, έχουν μετατραπεί σε αρένες για τζόγο, με τη μόχλευση του χρέους να είναι το νέο μέσο της ιδιοποίησης της περιουσίας, χρησιμοποιώντας τα ομόλογα σκουπίδια ως το όπλο της επιλογής. Οι ευκαιρίες για άντληση προσόδου και για κέρδη κεφαλαίου φορολογούνται με μόνο το ήμισυ του ποσοστού των κερδών, και μερικές φορές και καθόλου. Το αποτέλεσμα αυτού του «οικονομικού παιχνιδιού», όπως το έθεσε ο Veblen, δεν είναι επενδυτικά κεφάλαια σε νέες εγκαταστάσεις και σε εξοπλισμό για την παραγωγή κερδών με τη χρήση της εργασίας, αλλά κερδοσκοπικά «κεφαλαιακά» κέρδη στις τιμές των περιουσιακών στοιχείων—μια άσκηση προώθησης και συμπαιγνίας που δεν διαφέρει πολύ από το παράδειγμα της μικρής πόλης της επαρχίας αλλά σε μια πολύ πιο γιγαντιαία χρηματοοικονομική κλίμακα.

Οι βιομηχανικοί μηχανικοί έχουν αντικατασταθεί από τους χρηματοοικονομικούς μηχανικούς ως οικονομικοί σχεδιαστές. Το MIT ξεκίνησε ως ίδρυμα του κλάδου της μηχανικής, αλλά κατέληξε με τον Paul Samuelson και άλλα αντικλασικούς συγγραφείς να διδάσκουν ότι τα οικονομικά είναι καθαρά μια αφηρημένη και παραγωγική επιστήμη—ακριβώς αυτό που κάνει τον Veblen να επιτεθεί στα ακαδημαϊκά οικονομικά. Το Virginia Tech ίδρυσε μια σχολή επιχειρήσεων το 1961 και χρησιμοποίησε τον όρο «δραστηριότητες επιδίωξης προσόδου» για να περιγράψει τη

δημόσια δραστηριότητα (π.χ., ο James Buchanan στο ιδεολογικό Κέντρο για τη Δημόσια Επιλογή) και όχι για τους ραντιέρηδες του ιδιωτικού τομέα.

Ο χρηματοοικονομικός τομέας είναι απρόθυμος να παραδώσει την κυριαρχία του απλά επειδή η οικονομία βυθίζεται. Η δυναμική του βρίσκεται τώρα αντιμέτωπη με ένα κύμα αποπληθωρισμού του χρέους, επιβάλλοντας λιτότητα και ανεργία. Τα χρέη δεν εξοφλούνται, και η ώρα των κατασχέσεων έχει έρθει. Αλλά αντί να αναδομηθεί η οικονομία προκειμένου να απελευθερωθεί για να ανανεώσει την πρόοδο, η χρηματοοικονομική τάξη βλέπει σήμερα την κρίση ως μια ευκαιρία για να αρπάξει ακίνητη περιουσία και να αναδείξει τον εαυτό της ως τη νέα ελίτ για τον 21^ο αιώνα.

Θα ήταν σφάλμα να δούμε τον σημερινό χρηματιστικό καπιταλισμό ως το «τελευταίο στάδιο» του βιομηχανικού καπιταλισμού. Η ονομασία του νέου παιχνιδιού είναι νεοφεουδαλισμός και λιτότητα, και η προτιμητέα μορφή εκμετάλλευση είναι η πεινία χρέους. Όπως οι πιστωτές στην αρχαία Ρώμη, η σημερινή χρηματοπιστωτική ισχύ επιδιώκει να αντικαταστήσει την δημοκρατία με μια χρηματιστική ολιγαρχία. Το αποτέλεσμα είναι η επαναφορά της προ-καπιταλιστικής «πρωταρχικής συσσώρευσης», μέσω της δημιουργία χρέους και της κατάσχεσης αντί των στρατιωτικών κατακτήσεων των προηγούμενων εποχών.

Συμπέρασμα

Ως κληρονόμοι της κλασικής πολιτικής οικονομίας και της γερμανικής ιστορικής σχολής, οι αμερικανοί θεσμιστές διατήρησαν τη θεωρία της γαιοπροσόδου και την ιδέα του μη δεδουλευμένου εισοδήματος. Ο Thorstain Veblen, περισσότερο από οποιονδήποτε άλλο εκπρόσωπο της θεσμικής προσέγγισης, έδωσε έμφαση στη δυναμική των τραπεζών σχετικά με τη χρηματοδότηση των κερδοσκοπικών δραστηριοτήτων στην αγορά ακινήτων και στους ελιγμούς της Γουόλ Στριτ με στόχο την οργάνωση μονοπωλίων και των τραστ. Ωστόσο, παρά τη δημοτικότητα του έργου του στο αναγνωστικό κοινό, η συνεισφορά του έχει απομονωθεί από το ακαδημαϊκό κατεστημένο, και ο Veblen δεν κατάφερε να αφήσει πίσω του κάποια «σχολή». Η στρατηγική των ραντιέρηδων είναι να κάνουν την άντληση της προσόδου άορατη, όχι το επίκεντρο της προσοχής όπως ήταν για την κλασική πολιτική οικονομία. Σήμερα δεν βλέπει κανείς ούτε στο ελάχιστο την ποσοτικοποίηση του βαθμού με την οποία οι χρεώσεις γενικών εξόδων για την πρόσοδο, την ασφάλιση και τους τόκους αυξάνονται πάνω από το κόστος της παραγωγής, ακόμη και όταν αυτό θέτει τις χρηματιστικοποιημένες οικονομίες, από την άποψη των τιμών, εκτός παγκόσμιων αγορών.

Ο μονεταρισμός και ο νεοφιλελευθερισμός στα πρότυπα της σχολής του Σικάγο έχει αφήσει τον κλάδο των οικονομικών στην ίδια κατάσταση που υπογράμμισε Max Planck ότι ίσχυε για την φυσική επιστήμη από τον Maxwell στον Αϊνστάιν: Η πρόοδος προχωρά από τη μια κηδεία μετά την άλλη. Οι παλιοί συντηρητικοί πεθαίνουν, ανοίγοντας το δρόμο για πιο προοδευτικούς διαδόχους να πάρουν το τιμόνι. Αλλά αυτό που κάνει σήμερα διαφορετικό τον κλάδο των οικονομικών είναι ότι πραγματικά θα βοηθούσε εάν κοιτάζαμε προς τα πίσω, στην εποχή πριν την απαγωγή των οικονομικών από τον χρηματοοικονομικό τομέα και τα συμφέροντα των ραντιέρηδων. Η πιο συστηματική ανάλυση αυτής της διαδικασίας ήταν αυτή του Veblen, περίπου

πριν από έναν αιώνα. Παραμένει αρκετά χρήσιμη που οι μαρξιστές και όλο και περισσότεροι ετερόδοξοι αναλυτές την έχουν πλέον ενσωματώσει στην κοσμοθεωρία τους.

Πηγές

Akerlof, George, and Paul Romer. 1993. "Looting: The Economic Underworld of Bankruptcy for Profit." *Brookings Papers on Economic Activity* 1993(2): 1–73, also published as *NBER Working Paper No. R1869* (April 1994).

Bartley, Russell H., and Sylvia Erickson Bartley. 2000. "Stigmatizing Thorstein Veblen: A Study in the Confection of Academic Reputations." *International Journal of Politics, Culture, and Society* 14(2): 363–400.

———. 2002. "The Formal Education of Thorstein Veblen: His Carleton Years, 1874–1880." Paper presented at the 4th Conference of the International Thorstein Veblen Association, May 12, 2002 (unpublished).

Coase, Ronald. 1984. "The New Institutional Economics." *Journal of Institutional and Theoretical Economics* 140: 229–231.

Colton, Calvin. 1848. *Public Economy for the United States*. New York: A. S. Barnes & Co.

Dorfman, Joseph. 1946–59. *The Economic Mind in American Civilization* (5 vols.). New York: Augustus M. Kelley.

———. 1934. *Thorstein Veblen and his America*. New York: Augustus M. Kelley.

Edgell, Steven. 2002. "Dorfman's Account of Veblen: An Evaluation of a Problematic Intellectual Legacy." Paper presented at the 4th Conference of the International Thorstein Veblen Association, May 12, 2002 (unpublished).

———. 2001. *Veblen in Perspective: His Life and Thought*. Armonk: M. E. Sharpe.

Fitch, Robert. 1996. *The Assassination of New York*. New York: Verso.

Hodgson, Geoffrey. 2004. *The Evolution of Institutional Economics*. London: Routledge.

Hudson, Michael. 1975. *Economics and Technology in 19th Century American Thought: The Neglected American Economists*. New York: Garland Press.

———. 2010. *America's Protectionist Takeoff: 1815–1914*. ISLET.

———. 2011. "Simon Patten on Public Infrastructure and Economic Rent Capture." *American Journal of Economics and Sociology* 70(4): 873–903.

- Kahn, Herman. 1979. "The Expert and Educated Incapacity." In *World Economic Development: 1979 and Beyond*. Boulder: Westview Press.
- Langlois, Richard N. 1986. *Economics as a Process: Essays in the New Institutional Economics*. Cambridge [Cambridgeshire]: Cambridge University Press.
- List, Friedrich. 1847. *Outlines of American Political Economy*. Philadelphia.
- Liu, Henry C. K. 2011. "The Rise and Decline of Institutional Economics." *Asia Times Online*, April 7. Available at <http://henrykliu.com/page246.html>.
- Mitchell, Wesley Clair. 1967. *Types of Economic Theory*. New York: A. M. Kelley.
- Myers, Gustavus. 1907. *History of the Great American Fortunes*. Chicago: C. H. Kerr & Co.
- Norris, Frank. 1901. *The Octopus; A Story of California*. New York: Doubleday, Page & Co.
- Öncü, Ahmet. 2012. "Formation of an Anti-Capitalist Engineer Identity and its Evolution in Turkey: A Veblenian Interpretation." Remarks at the 2012 symposium *Veblen, Capitalism and Possibilities for a Rational Economic Order*, Istanbul: July 6–7.
- Patten, Simon. 1891. "Another View of the Ethics of Land Tenure." *International Journal of Ethics* 1(3): 354–370.
- . 1899. *The Development of English Thought*. New York: Macmillan's.
- . 1902. *The Theory of Prosperity*. New York.
- . (1912) 1924. "The Reconstruction of Economic Theory." In Rexford G. Tugwell (ed.). *Essays in Economic Theory*. New York: Alfred A. Knopf.
- Veblen, Thorstein. (1904) 1965. *The Theory of Business Enterprise*. 1904. New York: A. M. Kelley, bookseller.
- . (1906) 1919. *The Place of Science in Modern Civilisation: And Other Essays*. New York: B. W. Huebsch.
- . 1921. *The Engineers and the Price System*. New York: Viking Press.
- . 1923. *Absentee Ownership and Business Enterprise in Recent Times*. New York: B. W. Huebsch.